

is profanizálódott?” Erre a kérdésre egyáltalán nem egyszerű a válasz.

Hogyan tovább?

A következő zsinati ciklus egyik legfontosabb kérdése, hogy megtaláljuk és ne veszítsük el a független prófétai hangunkat. Ehhez karakteresen látnunk kellene azt is, hogy kik vagyunk mi, és mi a küldetésünk, és nem csak négyéves vagy hatéves ciklusokra, hanem az örökkévalóság távlatából kell terveznünk. Képesek leszünk-e az egzisztenciális függőség helyett a feladatok megoldására összpontosító teljesítmény-alapú értékelést érvényesíteni?

A prófétai kérdés az, hogy megmaradunk-e egy egymásra gyanakvó, görcsös, félelmekkel teli, és ebből kifolyólag önpusztító formában, vagy képesek vagyunk értelmesen, bizalommal, bátran és életképes módon átalakulni és cselekedni? Ezek belülről jövő perszonális változást igényelnek, személyes metanoiát, megtérést. Ez lehet az alapja a strukturális változásoknak is.

A sivatagi atyák is a démonok elűzéséhez zoltároztak, énekeltek. Az énekléssel szabadok leszünk mindazoknak a lenyomott gondolatoknak a kifejezésére, amelyeket szavakban csak töredékesen tudunk kimondani. A „daloló forradalom” során 1988-ban a Baltikum országaiban egy 600 km hosszú élő láncban mintegy 2 millió ember énekelte át magát a szabadságba. Miért ne tehetnénk ugyanezt? Vajon lesz-e annyi erő az új egyházvezetésben, hogy mindezekkel szembenézzen? Tudunk-e együtt énekelni, zoltározni, mint ahogyan a sivatagi atyák is tették?

Vegyük le a hárfákat a fűzfákról és dávidi lelkülettel szabadon zoltározzunk és dicsérjük Istent! Ez az ördögűzés legősibb zsidó-keresztény formája.

„Hadd fejezzem be bátorító szavakkal. Nincs nagyobb elhívás a földön, minthogy gyógyíts és ördögöt űz! Örülj ennek az elhívásnak! Ne nyomasszon ennek a terhe! Ne nyomasszon az sem, hogy vannak, akik nem akarnak meggyógyulni. Örvendez az elhívásnak! Annak ellenére, hogy démonok munkálkodnak benned is, és az egyházadban is, lásd meg azt, ami véglegesen meggyógyulhat, annak az ereje által akiben Isten ereje mutatkozott meg a démonok és betegségek felett, és Akiben megismerhetjük a világban a gyógyító erőt, Aki fenntartja ezt a világot, és felemeli azt Istenhez.”

MÁRCZI IMRE

BEAVAT(KOZ)ÁS

Amikor Mihály Dénes 1918-ban az első sikeres kísérleteit végezte az elektronikus képátvitellel, valószínűleg nem gondolt arra, hogy egy olyan palack dugóját fessegeti, amiben az a szellem van, amely az ezredfordulóra gyökeresen megváltoztatja majd a világot.

A televízió, a kábeles és műholdas hálózatok, majd a számítógépes információkezelés elterjedése, a technika

árának csökkenése lehetővé tette, hogy a fejlett társadalmak polgárai személyre szabott kommunikációs szolgáltatásokat élvezzenek

A fentihez hasonló gördülékeny szövegeket olvasva az ember gyanút fog. Milyen kommunikáció folyik itt? Ki az, aki kiszolgál (vagy szolgáltat) – és kit? Kinek használ, és kik, mit veszítenek általa? Kinek, mibe kerül ez? Milyen értékek cserélnek gazdát? Hol van (kié, mivé lesz) ennek a hatalmas nyüzsgésnek a nyeresége? Hogyan változtatja meg a technika az emberi viszonyokat? Milyen hatással van ez a kommunikáció az ember önmagáról és a világról alkotott felfogására?

Jobb, szebb lesz a világ és benne boldogabb az ember...? Nem egy mefisztói alku-e ez, amelyben az ember a pillanatnyi jóléért odaadja léte értékesebb, örök részét?

A kérdések messzire vezetnek; csak feltételezni lehet, hogy a tudásvágy hosszabb távon elvezet a válaszokhoz. Most elégedjünk meg azzal, hogy egy futó pillantást vetünk arra, hogy mennyiben szolgálják a szóban forgó technikák és szolgáltatások az ember információkra és tudásra vonatkozó igényét. Ezek az igények nagyon sokfélék, és természetesen nem egyformán fontosak.

A tudás változó fogalma és szükségessége

Az ember ősidők óta nagy becsben tartja a tudást. Ennek tartalma azonban változott annak megfelelően, hogy mennyire szolgálta az adott környezetben a túlélést, az érvényesülést. Más volt a papok tudása, akik az istenség és az emberi világ között közvetítettek, és ettől eltért az uralkodó, a hadvezér tudása, aki az adott közösség politikai egységét és életerét védte. Az ausztráliai őslakosok több ezer négyzetkilométeres sivatagi területeken vándorolva pontosan tudják, hogy hol van víz és ehető dolog – ez a több ezer éves tudás számukra ott az életben maradást jelenti. A fehér embert viszont az érdekli, hogy hol van uránérc ezen a területen. Melyik a fontosabb tudás?

A tudás modern fogalma nem túl régi. Dosztojevszkij 1867-ben íródott A játékos című kisregényének házitanítója úri gazdái szemében még megvetett ember ("csak egy ucsíttyel"). Mai felfogásunk szerint a tudás sokrétű és gyorsan változik. Változik a tudás tartalma, és változnak a tudás fogalmáról és működéséről alkotott elképzelések. A tudásnak két – más felosztás szerint három – nagy területét szokás megkülönböztetni: a procedurális és a deklaratív tudást (vagy más felosztás szerint a propozicionális, a képekre épülő és a készségi tudást. (Pléh, 1998) A tudás fogalmát a gyakorlat felől is megközelíthetjük: Mi az, amire szüksége van az embernek léte fenntartásához? Maslow nyomán: önmegvalósítás – szellemi kiteljesedés, megbecsülés – siker, elfogadás – társak, biztonság – megélhetés – testi igények. Minden olyan adat, információ és tudás értékes, ami ezekhez közvetlenül vagy közvetve hozzásegít. Ezek felett feszül ki az a meta-tudás – mítosz, filozófia, életszemlélet az adott kultúrkörből, illetve műveltségi rétegtől függően – amely

egységes keretbe foglalja a tudás formáit, beleillesztve azokat a létezés kozmikus rendjébe, és kijelölve az életmód (kultúra) elemeit. Így bizonyos állandóságot biztosítva megalapoz egy értékrendet és erre épülő élhető életmintát. E tudás nem nélkülözhető egyetlen közösségben sem. Ahol meggyengül, bajok ütnek fel a fejüket, és a közösség identitását veszítve szétesik. Érthető, hogy az ókortól napjainkig mindenhol nagy gondot fordítottak az ápolására és továbbadására – jó példa lehet erre a zsidó és a keresztény ideológia, vagy akár a kommunizmus stb.

Tudás és ethosz

A tudás változása kapcsán felmerül a kérdés: vannak-e állandó, változhatatlan elemei? Van-e abszolút – kortól és kultúrától független – szó, kijelentés, történet? Ki és hogyan értelmezi ezeket? Ki dönt az itt és most érvényes ("igaz") tudásról? A tudománytörténet tanúsága szerint nincs abszolút tudás. A tudomány fejlődése folyamatos, távlati beláthatatlanok. Vannak ugyanakkor az emberiséggel egyidős etikai elvek, amelyek áthágása minden korban veszélybe sodorja a közösségeket. Ilyen az élet tisztelete, a tolerancia, az osztozás elve, amelyek ellentmondásosan bár, de végigkísérik a történelmet.

A tudás és az ethosz viszonyának kérdése ugyancsak örök téma. Itt most csak annak a ténynek a felidézésére szorítok, miszerint a tudományos tévedések hatásai összehasonlíthatatlanul csekélyebbek az etika terén elkövetett tévedések következményeihez képest (a klasszikus példa Galilei és Giordano Bruno esete). Ezek a kérdések messzire vezetnek, és csak azért idézzük fel őket, hogy kellő óvatossággal járjunk el akkor, amikor az érvényes tudásra hivatkozva hozunk meg olyan döntéseket, amelyek hatása messze túlhaladja a szóban forgó tudás, kultúra, műveltség belátható, változó és mindig véges körét. Az etikai szempontok tudása és tiszteletben tartása alapvető, nem söpörhető félre.

Manapság éppen ez történik. Régebben a meta-tudás művelőit beavatottaknak tartották, és nagy megbecsülésnek örvendtek. Ma a tudás demokratizálódása jegyében bárki lehet művelt, okos, vezető. A bürokrácia gépezete intézi a közösség ügyeit, és a világ öles léptekkel halad a globális rend felé. Úgy tűnik, hogy a meta-tudás – filozófia, mítoszok – a szellemtörténet süllyesztőjébe kerül. Papokra, beavatottakra ma nem tart igényt a világ.

Tudás és média

Az a fejlődés, amely a kommunikációs technikák terén zajlik, nem kérdez rá a közvetített tartalmak minőségére, gyakorlatilag független azoktól. A tudás tartalma és minősége, valamint közvetítője között megszűnni látszik minden kapcsolat. A tartalmat egyre inkább a technika maga határozza meg, esetenként maga állítja elő. McLuhan nevezetes állítása, miszerint maga a média az üzenet – *The Medium is the Message* – napjainkban döbbenetes mértékben látszik megvalósulni. (McLuhan,

1964) Elgondolása szerint minden technikai eszköznek – az emberi képességek meghosszabbításának, az extenzióknak – ára van, amelyet a használata következtében elvesző más képességekkel fizetünk meg (amputáció). Kézenfekvő volna ezt közvetlenül a televízióra és általában a vizuális tömegművelőkre alkalmazni, miszerint ezek áradata felhígítja és elmosza a kultúrát – de a dolog nem ilyen egyszerű. Az új médiumok zavarba ejtő bőségben ontják és zúdítják ránk az információt. Hasonlással: aki nem tud úszni az áradatban, megfullad. A válogatás, keresés – a hasonlással: az úszni tudás – a túlélés feltételévé lépett elő: az Internet több milliárd oldala közül bármelyik elérhető kevesebb, mint húsz egérvattintással – de csak ha tudjuk, mire kell kattintani. Érthető, hogy miért olyan nagy az érdeklődés az adatbázisok szervezése és az információkereső szoftverek fejlesztése iránt. Ezt olyan tényezők bonyolítják, mint az információk, adatok, dokumentumok szerzői jogi vonatkozásai stb. Ennél témánk szempontjából sokkal fontosabb kérdés, hogy az algoritmizálható, racionális ismereteken túl a hálózatokon hogyan közvetíthető – közvetíthető-e egyáltalán? – a tudás arról, hogy mit kell tudni (meta-tudás)?

A tudás közvetítése

Tapasztaljuk, hogy a tudás hagyományos forrásai látszólag egyre vékonyabban csörgedeznek. Tény, hogy a tudásátadás számos formája visszafajlik. Csak az eszközszerű, praktikus tudásnak van értéke, a hatékony beavatkozás a fő cél, a beavatás – magasabb tudásszintek elérése – elveszti vonzerejét. Csökken a személyközi – elsősorban a családban és munkahelyen történő – releváns információátadás, annak ellenére, hogy a kommunikatív aktusok száma látványosan szaporodik (mobiltelefon, e-mail, mobil Internet stb.). A helyi, tradicionális közösségek által képviselt normák, szokások, életminták befolyása minimálisra csökken, sok esetben megszűnik. (Egykor a lakótelepek építésének egyik oka is e folyamat felgyorsítása volt, a lakosság "szocialista tudatának" – azaz közösségmentességének – kialakítása céljából.)

A hagyományos oktatás módszerei, technikai és tananyagai egyre kevésbé felelnek meg az élet kihívásainak. Ez az állítás pontosítást kíván: a posztmodern társadalmak fogyasztói normái alá beteretl népesség felé irányuló kihívásokról van szó. Valójában azonban a korszerű kommunikációs technikák jóvoltából sokkal többen jutnak hozzá információkhoz és tudáshoz. Ez azonban nem mindig jelent adekvát információt és kompetens tudást, csak a források és az elérhetőség megsokszorozódását. Ha hiányzik a kiválasztást segítő meta-tudás, nem találunk rá az alternatívákra. Az információk és az elérési lehetőségek sokasodása önmagában inkább a frusztrációt növeli, és eltorlaszolja a kreativitás útjait. Segíthet-e tehát az ezerarcú, elbűvölő elektronikus kommunikáció a releváns – az élethez fontos, nélkülözhetetlen – tudnivalóhoz jutásban?

A szerkesztés, a műsorrend vagy a mobiltelefon menürendszere, a hálózati szolgáltatások a választás káprázatos bőségével kábítanak, de nem kínálnak használható szempontokat ahhoz – a reklámot kivéve. Úgy tűnik, hogy jelenleg az új médiumok, kommunikációs eszközök és szolgáltatások elsődleges célja a médium fogyasztásának növelése (nézők, illetve előfizetők száma, eladott példányszám, hálózati forgalom stb.). Csak mintegy mellesleg alkalmasak ezek az eszközök az egyén személyes információs igényeinek (azok egy részének) kielégítésére is.

A kérdés tehát így tehető fel: alkalmas-e a modern kommunikációs eszközök bármelyike arra, hogy egy közösség (etnikum, társadalom, emberiség) boldogulását elősegítse? Át tudja-e venni a beavatottak feladatát, hogy közvetítse azt a magasabb rendű tudást, amely a történelem során állandóan biztosította a közösségek identitását és kohézióját? A kérdés csak azután értelmezhető, ha meghatározzuk, mit jelent a "boldogulás": a saját közösség életének tartós fenntartását, az identitás megőrzésével, mások sérelme nélkül. Az identitás fenntartása feltételezi a hagyomány átadását is – ennek pedig része az a fent említett meta-tudás, amely a világban való eligazodás, a létezés kozmikus rendjébe történő integrálódás elengedhetetlen feltétele.

Beavatás szovjet és amerikai módra?

A Mátrix című film csattanós választ ad erre a kérdésre. A történet szerint az emberi lét a gonosz befolyása alá került. Magát nem tudja megszabadítani, ezért kell egy megváltó, aki élete feláldozása árán megmenti az emberiséget. A történet a keresztény (és számtalan más) mitológia közhelyszerű összefoglalása. Az a félelmetes ebben, hogy az emberi lét legnyugtalanítóbb kérdését teszi fel, de a lényegi válasszal adós marad. A film a vizuális effektusok áradatát zúdítja a korántsem gyanútlan, de megváltatlan néző nyakába, aki a vizuális sokk hatása alatt tökéletesen elfelejti, hogy mi is az igazi kérdés. Ugyan már, mondhatja bárki, hogyan lehetne számon kérni egy szórakoztató filmen a lét nagy kérdéseit? Igen ám, csak hogy a Mátrix átlépi a műfaj határait. Az életáldozattal járó megváltás (feloldás, üdvösség, boldogulás) nem lehet szórakozás tárgya. A film pontosan jelöli ki a vizuális média lehetőségeinek határait: a kérdést fel tudja tenni, de a válasszal adós marad.

Az ítéletet azonban ne siessük el. A feltett kérdésre létezik ugyan kollektív "igen" válasz: a megváltás sürgető igényét minden korban és kultúrkörben ki kell elégíteni, legalább az ígéret szintjén – ez a konszolidált társadalmi lét feltétele, melyre a mindenkorai politikai hatalom kínosan ügyel. Lényegében erről szól a médiumok – a közvetítés, a közvetítők – története. De az egyéni, személyes lét egyedi feladatait ki-kik csak maga végezheti el – és ez már egy másik szféra, a belső kommunikáció területe. Ha valaki rálép a beavatás, a megváltás rögzös

útjára, megteszi az első lépést a minőségi, legmagasabb értelemben vett emberi lét felé. Elgondolkodva a Mátrix történetén, könnyen eljutunk erre a következtetésre.

A kérdéssel szülő számtalan dráma, film közül elevenítsünk fel még egyet, Tarkovszkij *Stalker* című filmjét. A történet szerint a vezető (mester, guru) elvezethet az üdvösség küszöbére, de az embernek magának kell átlépnie azt. Az író cinikus – a küszöbön egyensúlyozó – magatartása pontosan jelzi ezt a vonakodást, ambivalenciát. A kérdésre a válasz érdemi része az ember belső szférájában születik meg.

Betöltheti a vezető, mester, beavató szerepét bármilyen nem személyes médium? Át tud-e vinni lényeges – létről szóló – tudást egy hálózat? Tud-e, tudhat-e – esetleg személyes üzenetek közvetítése útján – személyre szólóan motiválni? Ezekre a kérdésekre a technika és a kommunikáció napjainkban zajló viharos fejlődése alapján azért sem tudunk határozott választ adni, mert a létrejövő új eszközök, technikák és szolgáltatások olyan új helyzeteket hoznak létre, amelyekre nem vagyunk felkészülve, mert eddig nem voltak ilyenek. Egyszerű példa a mobiltelefon, amely egyaránt alkalmas fecsegésre és bensőséges üzenetváltásra akár sok ezer kilométeres távolságból is. Megint az a helyzet, mint már sokszor a történelem folyamán: az ember kezébe kerül egy eszköz, amely kitágítja a lehetőségeit (extenzió...), és el kell döntenie, hogy mire, hogyan használja azt. Az újdonság a korábbiakhoz képest az, hogy ezek az eszközök nagyon sok mindent tudnak, többnyire személyre szóló információszerezésre, tudásszervezésre is alkalmasak. Az ezek használatával felnövő új nemzedékek olyan kreatív médiarendszereket (kreatív eszközhasználatot) alkothatnak, amelyeket ma elképzelni sem tudunk. Egy pozitív eredményt sejtteni lehet: csökken a félreértések, rossz előfeltevések súlya, aránya. Arra is van esély, hogy a mostani mélypontról elmozdulva beindul egy "pozitív spirál", amely kedvezőbb tudati helyzetbe hozhatja a fejlett technikák felhasználóit. De ez nem a technikáról, hanem az azt használó emberről szól.

Jegyzetek:

Szóhasználatunkban az információ a tudás elemi része; a tudás rendszerbe szervezett információ. A kérdés nem ilyen egyszerű, de témánk szempontjából ezek a meghatározások elegendők.
Morgan, Marlo: Vidd hírt az igazaknak (Budapest, 1996, Magyar Könyvklub) című könyve meggyőzően mutatja ezt be.

Irodalom:

McLuhan, Marshall: Understanding Media. The Extensions of Man. New York, 1964, McGraw-Hill
Pléh Csaba: Bevezetés a megismerés-tudományba Budapest, 1998, Typotex.